

Κυθρεώτικο διήγημα

ΤΑ ΛΙΟΝΤΑΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗΣ*

ΠΕΤΡΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Η ΣΥΡΚΑΝΙΑ είναι η άκροτελεύτια ένορία τής Κυθρέας. Το «χώμα» της άρχινάει από τον "Αη Γιώρκη τους Μάντουτους, περιλαμβάνει τον Κοκκινόγκρεμο, το Τσιφλίτσιν τους 'Αρμένη(δ)ες, τον 'Αέρα — πού 'ναι η όροθετική γραμμή τής έπαρχίας τής Κερύνειας — τή Μαζερή, τήν Πλατανιώτισσα, το Χάσκοντα, τις Δυο Νύμφες, τον "Αη Βασίλη, τους Κκουινιά(δ)ες, το Σελλά, τον 'Ελιώνα και στο Νοτιά έχει τον ελιόμυλο του Μιχάλη του Παττάλα που τή χωρίζει από τή Χαρδακιώτισσα. 'Η τελευταία, είναι γιομάτη από τοπωνύμια που το καθένα του κρύβει τότε τή θλιβερή και τότε τήν περήφανη, ιστορία του. Κάποτε δέν φανερώνουν τίποτε άλλο παρά μιá φυσική χαρακτηριστική ιδιομορφία που οι κάτοικοι τήν έπισημαίνουν και τήν άποθανατίζουν με τή χαρακτηριστική, τήν έμφυτη οξυδέρκεια και παρατηρητικότητα τους: τον "Αη Γιώρκη τους Μάντουτους, τον Κακοθιέβατον, το Στρογγυλοβούναρον, τή Γλάστραν, τή Γιαλλόπετρα, το Φιλλέριν, τον "Αην Πιφάνη τον Κούνουπιαν, τα Λακκοβούναρα, τον Τσιναρωτόν, το Πεζουναρκόν, τή Βαθκειά Λαξιά, τον Κοκκινόγκρεμον, τον 'Αέρα, τήν Πάνω και τήν Κάτω Κακοσκάλα, τον Φονιά, το Τερατσαρκό, τα Χωράφκια τους 'Αρμένηδες, το Κρεμμάλιν τής Παλλούρας, τον Τρυπητό, τα Φουρτουλλίσσια, τήν Παχομερκά, τή Γουρνιά, τή Μαζερήν, τήν Παναγιά τήν Πλατανιώτισσαν, τον Κυπαρισσόβουνον, τον Κρεμμόν του Χάσκοντα, τ' Αμπέλια, τον Μελισσώνα, τον Κόρακαν, τήν Κοκκινόλαντα, το Φορτωμένον, τον Λούκκον, τον Σελλάν, τον 'Ελιώνα, τήν 'Ανεφανήν, τήν Τούμπαν, τή Σιελουβάρταν, τον Κατσουρκάν, τήν Τερατσιάν, του Σουπιπά, τήν Τερατσιάν του Σκοτωμένου, τον Κορόμυλον, το Μερσινουδί, τήν Τούμπαν, το Παλιολουτρό, το Ρογιατικό, τους Χατζηπιερής, τα Πλατανούθκια, κι' άλλα σχεδόν

τόσα.

Τούτες οι δυο άδελφές ένορίες είναι σχεδόν ένωμένες μεταξύ τους. Λές και θέλει να προστατέψει ή μιá τήν άλλη — σαν τις άληθινές τις άδελφάδες — απ' το άδίστακτο κι' άρπαχτικό του Τούρκου χέρι, που μερόνυχτα τις έχει άμάχη. Μά στέκει σκεπή κι' άπαντοχή τους ο όγκος του Πενταδάχτυλου, που όποιος άπόμακρα τον άγναντέψει θαρρεί πως είναι φυτεμένος με τήν επίλοιπη βορεινή όροσειρά του νησιού. Όμως σαν τον κοντοζυγώσεις ξεκρίνεις πως είναι φυτεμένος κάπου 800 μέτρα βορεινότερα απ' τή συνώνυμη του όροσειρά. Στρογγυλοκάθεται σε όλόδικά του ξεχωριστά ποδάρια. Πενταδάχτυλο τον βγάλαν γιατί έχει πέντε δάχτυλα τής άπαλάμης. Πέντε κορφές ξεχωριστές με δική τους ή καθεμιá όνομασία και προσωπικότητα: το Βορκά, τους 'Ατούς, τή Μούττη τής Σημαίας, τή Μούττη τους Κυπάρισσους, τον Κοκκινόγκρεμο.

* * *

ΚΑΘΕ πρωινό ο Γιωρκής ο Κοντός, πρωτοβοσκός τής Συρκανιάς με χίλια τόσα γίδια, σαλαγάει το κοπάδι απ' τα μαντριά στις παρυφές και τα μεριά του Πενταδάχτυλου. 'Αφίνει τα γίδια στα χαμηλόματα κι' αυτός ανεβαίνει τότε απ' τή βορεινή μπουσιά και τότε από τον πόρο του Νοτιά στις ψηλότερες τοποθεσίες του βουνού: Το Σταυρί, το 'Αλώνι, το Πλακωτό, το Μαύρο Μουττάρι, το Σκαλί, τα Πετρομύθκια, τον Κράχη, το Πλάι, το Λιθάρι, τή Στενή Λαξιά, το Πιθάρι. Το ανέβασμα είναι τραχύ και δύσκολο. Κι' οι δυο πλευρές του βουνού είναι κατηφορικές κι' άπτόμες, στραμμένες με αναρίθμητα μικρά χαλίκια. Γι' αυτό το γλίστρημα είναι αναπόφευκτο μα κι' επικίνδυνο μαζί, γιατί σαν πέσεις πληγώνεσαι άσχημα. Οι πέτρες του βουνού δέν άστειούνται. Κόβουν σαν κόβει του μοσχαριού

* 'Αναδημοσίευση από τή συλλογή διηγημάτων του Π. Στυλιανού «Το πονεμένο τραγούδι τής Ρωμιόσυνης», που πήρε το Α' Κρατικό (Κύπρου) έπαινο διηγήματος 1979.

τὴν τραχιλιὰ ὁ χασάπης. "Ὁμως φοράει, ὅπως κι' ἄλλοι οἱ βοσκοὶ τῆς περιοχῆς ριζοποδίνες. Εἶναι μεγάλες δερμάτινες ποδίνες, πού στίς πατούσες τους ἔχουν καρφωμένες ρίζες — κομμάτια μεγάλα ἀπὸ σίδηρο — πού ἐπιτρέπουν στοὺς βοσκούς νὰ περπατᾶνε ἄνετα στὰ κακοπράχαλα βουνά, νὰ κρατᾶνε ἔτσι τὴν ἰσορροπία τους καὶ νὰ μὴ γλιστρούν, καὶ γιὰ νὰ προστατεύουν παρᾶλληλα ἀπ' τὴ φθορὰ τῆς σόλες, πού 'ναι στίς τσαγγαροποδίνες. Μὰ εἶναι κι' ἀκόμα ἓνας λόγος πού οἱ ρίζες χρειάζονται: Προστατεύουν τοὺς βοσκούς ἀπὸ τοὺς ὀφηδες, πού 'ναι γιομάτες ἀπὸ δαύτους οἱ πεζούλες, κι' οἱ χαράδρες τοῦ Πενταδάχτυλου. Κι' εἶναι οἱ κουφάδες αὐτὲς πολλὲς φορὲς φαρμακερές. Σὰν ὁ ἥλιος ἀνέβει ἓνα μὲ δυὸ καντάρια στὸν οὐρανὸ κρεμμάζονται ἀπὸ τῆς πεζούλες τοῦ βουνοῦ, ἀπαράλλαχτα σὰν κρέμονται στὴν ἀγορὰ καὶ στὰ μπακάλικά μέσα τὰ κυματιστὰ σαράγια μὲ τὰ σκόρδα. Φοβερότερες ἀπ' ὅλες εἶναι οἱ τρίχες. "Ἐχουν σῶμα μικρὸ ἴσα μὲ ἓνα μέτρο καὶ λιγότερο, μὲ οὐρὰ μικρὴ καὶ λεπτὴ πολὺ, καὶ μὲ μεγάλο πλακωτὸ κεφάλι. Ζοῦνε χρόνια πολλὰ καὶ στὸ κεφάλι τους φυτρώνουνε μεγάλες τρίχες, ἀπὸ τῆς ὁποῖες πήρανε καὶ τὸ ὄνομά τους. Οἱ τρίχες δαγκώνουνε τὰ πρόβατα, τὰ γίδια καὶ ἄλλα ζῶα πού βόσκουνε στὸ βουνὸ ἀμέριμνα καθὼς καὶ ἄλλα τοῦ βουνοῦ τ' ἄγρινα σὰν μασουλάνε ἀνύππτα τὸ χορτάρι τους: τὸ δηλήριο, τὸ δρολύτζιν, ὅπως οἱ βοσκοὶ τὸ λένε, τὰ θανατώνει. Καμμιά φορὰ δαγκώνουν καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς βοσκούς. Μὰ οἱ πέτσινες ποδίνες πού φτάνουνε λίγο πιὸ κάτω ἀπ' τὸ γόνατο καὶ δένονται μὲ τὴν τραχιὰ καὶ οἱ ρίζες προστατεύουνε τοὺς βοσκούς ἀπὸ τοὺς ὀφηδες καὶ τὰ δαγκώματά τους. Ἔτσι καὶ μὲ τὸ ἀναπάντεχο καμμιά φορὰ πᾶππημα ἀπ' τὸ βοσκὸ τοῦ κεφαλοῦ τοῦ ὄφη, ὁ τελευταῖος θανατώνεται.

Καμμιά φορὰ ὅμως κι' ἡ ἴδια ἡ γίδα μπορεῖ νὰ συντελέσει στὸ θάνατο τῆς κουφῆς ἂν μὲ τὴν ὀπλὴ τῆς τὴν πληγώσει: τότες στίς πληγὲς τῶν ὀφηδων τρέχουνε κάτι μικροσκοπικὰ μηριμύγκια τοῦ βουνοῦ πού τοὺς κατατρᾶνε. Τῆς περισσότερες ὁμως

φορὲς τὸ θῦμα εἶναι ἡ γίδα πού ὁ ὄφης τὴν πληγώνει στὰ πόδια καὶ πού μὲ τὴ σειρά τους πρίσκονται. Οἱ βοσκοὶ σὰν ἀντιληφθοῦν τὸ γεγονός τρυπᾶνε τὸ πρισμὲνο πόδι τοῦ γιδιοῦ γιὰ νὰ τρέξει τὸ δηλητηριασμένο αἷμα κι' ὁ ὄμπυος. Πολλὲς φορὲς οἱ βοσκοὶ ἀναγκάζονται νὰ κόψουν τὸ πόδι τῆς κατσίκας σὰν ἡ πληγὴ μυρίσει, γιὰ νὰ γλυτώσουνε τὸ ζῶο.

Κάποτε, εἶχανε οἱ παλιότεροι νὰ λένε, πὼς ἓνας ὄφης πού κάποιος τονε κτύπησε καὶ κόπηκε στὰ δυὸ, μπήκε σ' ἓνα καύκαλλο κι' ἔδρεψε, κεῖ μέσα. Ὁ ὄφης βρισκόταν στὴν περιοχὴ τῆς Βάλιας, στὰ βορεινὰ τοῦ Πενταδάχτυλου πρὸς τὴ μεριά τῆς θάλασσας. Ἐκεῖ οἱ γεωργοὶ συνήθιζαν νὰ ἀφίνουνε Μαγιόπριλα, μὰ καὶ τὸν Μάστη ἀκόμα τὰ βόδια τους λεύτερα γιὰ νὰ βόσκουν. Τὰ βόδια, μαθημένα σὰν πάντα νὰ γλύφουνε τὸ κόκκαλο καὶ τὴ σόλα πού ἀπαντᾶσαν, γιὰ νὰ καθαρίζει ἡ γλώσσα τους, γλύφανε καὶ τὸ κόκκαλο μὲ τὸν ὄφη μέσα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ψοφᾶνε τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ ἄμοιρα τὰ ζωντανά. Τὸ πρόσεξαν τοῦτο οἱ γεωργοὶ κι' οἱ ζεβγαλάπτηδες πού τὰ ἐβλεπαν νὰ πέφτουν χάμω στὴ γῆς ξαπλώνοντας μὲ μουγκρητὰ, σὸν γλύφονε τὸ κόκκαλο μὲ τὸν ὄφη. Ἀντιλήφθηκαν τότες τὴν κουφή πού 'βγαίνει ἀπὸ τὸ καύκαλλο καὶ δάγκανε τὰ χτηνὰ στὸ στόμα. Μὰ οἱ κουφὲς τῶνε καὶ σοῦρες, ποντίκια καὶ πουλιὰ ἀπ' τῆς φωλιῆς τῶν γκρεμῶν τοῦ Πενταδάχτυλου. Πολλὲς φορὲς οἱ ὀφηδες κουλουρίζονται πλάι σὲ μικρὲς κολύμπες, πού πλάι τους τρέχει λιγοστὸ νερό. Κρύβονται τότες στὰ κλαδιά, — βγάζοντας μονάχα τὸ πλακωτὸ κεφάλι μὲ τὰ μάτια τὰ διαπεραστικὰ, — στὴν ἄκρη τῆς λίμνης. Στήνουν ἔτσι χωσιὰ στὰ πουλιὰ πού πάνε νὰ ξεδιψάσουν, καὶ τ' ἀρπάζουν. Πολλοὶ βοσκοὶ καὶ κυνηγοὶ ἐαγκώθησαν ἢ κινδύνεψαν νὰ δαγκωθοῦν ἀπὸ τοὺς ὀφηδες σὰν πλησίαζαν στίς λάγντες γιὰ νὰ πιοῦν νερὸ νὰ ξεδιψάσουν. Ἔτσι οἱ βοσκοὶ ἀναγκάζονται νὰ σπασπᾶνε ὀλοτρόγυρα στὰ μαντριὰ κουπανισμένο σκόρδο, γιὰτὶ ἡ μυρωδιὰ του ἀπομακρύνει τοὺς ὀφηδες.

"Ἄν κανένα τὸν δαγκώσει ἡ κουφή, οἱ χωριανοί, τοῦ δένουν τὸ πόδι λίγο πιὸ ψηλὰ

ἀπὸ τὴν πληγὴν μὲ μιὰ τριχιά, τοῦ σχίζου-
ν μ' ἓνα σουγιά τὴν πληγὴ καὶ τὴν μαλάζου-
νε γιὰ νὰ χυθεῖ τὸ αἷμα ποὺ δηλητηριάστη-
κε. Στὴ συνέχεια βάζουν στὴν πληγὴ γαϊ-
δοιράκοπτρα ξηρά καὶ τὸ δένουν μ' ἓνα ρού-
χο, πιστεύοντας πῶς ἡ κοπριά τραβάει τὸ
ὕγρὸ καὶ τὰ ἀφαιμάσσει. Καμμιά φορὰ κα-
βαλλάνε στὸ γαϊδούρι τὸν ἄρρωστο καὶ τὸν
κουβαλάνε στὸ γιατρὸ στὴ Χώρα.

Ὁ Γιωρκῆς ὁ Κοντὸς παίρνει τὶς κα-
τηφόρες, ἀφίνει τοὺς γκρεμούς, καὶ τὶς χα-
ράδες, καθαλλάει τὶς πεζούλες τοῦ βουνοῦ
καὶ φτάνει ἴσαμε τὴ ψηλότερη βουνοκοφὴ
τοῦ Πενταδάχτυλου. Ἄπεκεῖ ξαγναντεύει ὁ-
λάκερῃ τὴ βάρεια Κύπρου, τὸ Βαρῶσι στὰ
ἀνατολικά, τὴ Χώρα στὰ δυτικά. Μόνο ἡ
Λεμεσό κι' ἡ Πάφο δὲν φαίνονται, χωμένες
ἀπ' τὶς πανύψηλες βουνοσειρὲς τοῦ Ὀλύμ-
που. Ξαφνιάζονται οἱ αἰτοὶ τοῦ Κοκκινόγ-
κρεμμοῦ ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Γιωρκῆ,
φτερακάνε μ' ἄγρια κρωξίματα κάτω στὸν
κάμπο· ὁ Γιωρκῆς ἀφίνει κάθε μέρα, ἓνα
βαθὺ ἀναστεναγμὸ νὰ τοῦ ξεφύγει ἀπ' τὰ
στήθια.

—Ὡς πότε, κάνει μурμουριστῶ, ὡς
πότε Κύριε θὰ ζοῦμε κάτω ἀπ' τὴ μπότα
τ' ἀντίχριστου;

Μὰ στοῦτο τὸ ἐρώτημα ποὺ τὸν βα-
σανίζει χρόνια, ἀπάντηση καμμιά ἴσαμε
τώρα δὲν ἔχει πάρει..

* * *

Ο ΛΙΟΝΤΗΣ, ὁ ἐξάχρονος γιὸς τοῦ
Γιωρκῆ τοῦ Κοντοῦ, κάθε τόσο ποὺ δὲν ἔχει
δουλεῖα στὸ κοπάδι τοῦ πατέρα του, παίρ-
νει τὸ πεντάχρονο ἀδερφάκι του, τὸν Πε-
τρή κι' ἀντάμα μὲ τὰ συνομήλικά του γει-
τονόπουλα, τὸ Θανάση καὶ τὴ Μαρία τῆς
Δενώρας ὀργώνουν τὸ βουνὸ ἀπ' τὰ βαθειὰ
χαράματα. Παίρνοντας γιὰ προσφάτι τοὺς
χαλλούμι, μερικὲς πλάκες ἀναρί, ἐλιές καὶ
κρεμμύδι, βγαίνουν γιὰ νὰ τρυγήσουν τοῦ
βουνοῦ τ' ἀγαθὰ: ἀγριογκινάρες καὶ χω-
στὲς ἀπὸ τὶς πεζούλες καὶ μικρὰ ἀγριοπε-
ρίστερα ποὺ τ' ἀρπάζουν ἀπ' τὶς φωλιές
τους, ποὺ ἔναι στημένες, στὶς βαθειὲς χα-
ράδες καὶ στοὺς γκρεμούς. Τὰ ἀγριοπε-

ρίστερα ἔχουν γιὰ μόνιμο στέκι τοὺς τὸν
Πενταδάχτυλο. Κάθε καλοκαίρι τὰ περιστέ-
ρια τοῦ βουνοῦ ξεχύνονται σὲ πικνοὺς σχη-
ματισμοὺς καὶ πετάνε σὲ χιλιάδες στὰ μέ-
ρη τῆς Μεσσαριάς γιὰ νὰ μαζέψουν σπό-
ρους. Γενᾶνε κάθε μῆνα δυὸ αὐγά. Σὲ εἰ-
κοσιδυὸ μέρες ξεπουλιάζουν δυὸ μικρὰ πε-
ριστεράκια, ἓνα θηλυκὸ κι' ἓνα ἀρσενικὸ, τὰ
παλάζια, ποὺ θεωροῦνται νοστιμότη-
τος μεζὲς ψημένα στὴ θρακιά.

Ὁ Λιοντῆς μὲ τὴν παρέα του μα-
ζεύουν ἀπ' τὰ χαμηλόματα τοῦ Πενταδά-
χτυλου, κάτω ἀπ' τὰ χαλίκια καὶ τὶς πέ-
τρες τὰ μικροσαλιγκάρια, τὰ στελέτι-
χα, ποὺ ἡ μάνα του ἡ Ζαχάρω τοὺς τὰ
μαγειρεύει πότε μὲ ρύζι καὶ πιλάφι καὶ
πότε μόνον τοὺς βραστοὺς μὲ ξύδι.

Κάπου - κάπου ἓνα παιδιακίστικο ξε-
φωνητὸ σκίζει τὴν ἡσυχία τοῦ βουνοῦ καὶ
τῆς παιδικῆς ξέγνοιαστῆς ἀτμόσφαιρας:

—Τὸ σιαχίνι!

Βλέπουν τότες τὸ γεράκι νὰ χάνει τὰ
βολίδα ὕψος καὶ νὰ ἀμολιέται σὲ μικρὰ
πουλιὰ ἢ λαγουδάκια, ποὺ τ' ἀρπάζει καὶ
κατευθύνεται βιαστικὰ στὶς ἀψηλές φωλιές
του, ἐνῶ τὰ δύστυχα τὰ λαγουδάκια στριγ-
γλίζουν ἀπελπισμένα ἀπ' τὴν ἀναπάντεχὴ
τὴ συμφορὰ ποὺ τὰ βρῆκε.

Ἄλλοτε μὲ τὰ πρωτοβρόχια ἡ παιδικὴ
συντροφιά κατευθύνεται σὲ πολλὲς τοποθε-
σίεις γιὰ τὰ κοκκινομανίταρα: στὴ Μαζε-
ρή, πάνω ἀπὸ τὴν Πλατανιώτισσα, στοὺς
Λούκκου, κοντὰ στὸν Πενταδάχτυλο, στὸ
Πιθάρι, πλάι στὸ Σταυρί, στὸ Μαῦρο
Μουττάρι, πάνω ἀπὸ τὸ Ἄλωνι τὸ Πλακω-
τὸ καὶ στὸν Ἀναδόκρεμμο, πάνω ἀπ' τὸ
Σκαλίν. Τὰ κοκκινομανίταρα γίνονται στὰ
σπίτια τοῦ Πετρή καὶ τῆς Δενώρας πολὺ-
τιμος μεζὲς. Ψήνονται στὴ χόβολη καὶ σερ-
βίρονται ἀρτισμένα μ' ἀλάτι καὶ λεμόνι ἢ
τηγανίζονται. Καμμιά φορὰ φτειάζουνε μὲ
δαῦτα καὶ πουρέκια. Τὰ κόβουνε τὰ
μανιτάρια σὲ μικρὰ κομματάκια καὶ μαζὶ
μὲ φιλοκομμένα κρεμμύδι τὰ τυλίγουνε ἀ-
νάμεσα σὲ φύλλα ἀπὸ ζυμάρι ποὺ τὰ ψη-
νουνε στὴ θρακιά ἢ στὸ τηγάνι. Τὰ κοκκι-
νομανίταρα φυτρώνουνε κάτω ἀπὸ τοὺς

σχοίνους ή τις πέτρες του βουνού. Τα Συρκανόπουλα μαζεύουνε ακόμα ένα άλλο μαρνιτάρι, το άσπρομαρνιτάρο των πεύκων, που τρώγεται κι' αυτό τηγανητό, μα δὲν ἔχει τὴ νοστιμιὰ τοῦ κοκκινομαρνιταροῦ.

* * *

Η ΔΙΕΝΩΡΑ, ἡ Ζαχάρω, ἡ Χρυσή, ἡ Μαριγώ, ἡ Κατερίνα κι' ἄλλες γειτονοπούλες σμίγουν κάθε τόσο ἢ παίρνουνε ἀπὸ μόνες τὸ στρατὶ καὶ μαζώνουν χαμομήλι, τὸ ξηραίνουνε, φτειάχνοντας ἀπὸ δαῦτο τὸ τσάϊ καὶ τὸ χνούδι ποῦ ἀπ' αὐτὸ κατασκευάζονται περίφημες σάρκες. Ἄλλοτε πάλιν θγαίνουνε στὸν τρύγο. Σ' ὄλες σχεδὸν τὶς τρύπες τοῦ Πενταδάχτυλου κι' ἕνα μελίσι εἶναι φωλιασμένο, ποῦ τὸ νοστιμότατο φτειάχνει μυρωδάτο ἀρκόμελο.

Τὶ περισσότερες φορὲς οἱ Συρκανοπούλες στρέφονται σ' ἕνα βαθύριζο γκρεμό, τοῦ Κράχτη τὸ γκρεμό, ποῦ σὲ μιὰ ἀπ' τὶς τρύπες του — ἐξήντα ἴσαμε ἑβδομήντα ποδάρια ἀπάνω ἀπὸ τὴ γῆς — εἶχε στήσει τὴ φωλιά του ἕνα μεγάλο μελίσι. Στὶς καλοχρονιὲς τὸ μέλι τρέχει κατακαλόκαιρα ἴσαμε τὰ ριζὰ τοῦ γκρεμοῦ. Ὅσες φορὲς τὰ γυναικόπαιδα πετυχαίνουν νὰ τρυγήσουν τὰ ἀρκομέλισσα ἢ προσπάθειά τους ἀνταμείβεται πλουσιοπάροχα. Γιατὶ ἡ θόρεια ὄροσειρὰ τοῦ Πενταδάχτυλου, πνιγμένη σ' ἄμετρος θάμνους μυριστικούς — πέρα ἀπὸ τὰ πεῦκα, τὰ κυπαρίσσια, τὶς σχοιινιές, τὶς μερσινιές, τὰ περνάρια καὶ τὶς ἀντροκλιές — προσφέρει, μαζὶ μὲ τὸ ξακουστὸ τοῦ Πενταδάχτυλου θυμάρι, πλούσιο ὑλικὸ στὰ μελισσόσμηνα, ποῦ τὸ μετατρέπουνε σὲ πάναγγο, μὲ γεύση πρωτογνωφῆ καὶ χαρὲς περίσσιες, ἀγιόμελο. Τὸ μέλι τῆς Κυθρέας ἦτανε γνωστὸ ὄχι μονάχα σ' ὅλη τὴν Κύπρο, μα καὶ στὸν ἑλληνισμὸ ὀλάκαιρο. Ἀκόμη κι' ὁ Στράβωνας τὸ ἐξύμνησε ἀναφέροντας σὰν «ἄριστον» μέλι «τὸ Χύτριον».

Ἀντίθετα ὁ νότιος Πενταδάχτυλος εἶμεινε σχεδὸν θεόγυμος ἀπὸ δέντρα δασικά, θὲς γιατί τὰ φυτὰ δὲν βρίσκουνε τὴν ὑγρασία ποῦ ἀναχαρίζει στὸ βαρρὰ ἢ θά-

λασσα, θὲς γιατί οἱ καμινάρηδες τ' ἀσβέστη τὰ κατάκοδαν γιὰ τὸ καμίνιασμα — ἀφοῦ ἴσαμε καὶ τ' ἀγάλλατα, τὰ τὸρσα καὶ τὶς κολόνες τὶς ἀρχαίες τῆς περιοχῆς ἀπὸ ἀσβεστόλιθο τὶς ἔρριχναν στὰ καμίνια μέσα γιὰ ἀσβέστη — θὲς, τέλος, γιατί ὄλα σχεδὸν τὰ χωριά τῆς Μεσαριάς ξυλεύονταν ἀπὸ τὰ χαμηλόματα τοῦ πενταδάχτυλου — οὐρὲς γιὰ χρόνια τὰ γαϊδούρια κουβαλοῦσαν στὰ χωριά τὶς σχοιινιές, τὰ κυπαρίσσια καὶ τὰ πεῦκα — μονάχα οἱ χαρουπιές κι' οἱ ἐλιές ξέμειναν γιὰ νὰ συγκρατοῦν τὸ λιγοστὸ χῶμα τῶν βουνῶν τοῦ νότιου Πενταδάχτυλου.

Κάποτε ἡ Ζαχάρω ἀνεβαίνει στὸ βουνὸ γιὰ νὰ βρεῖ κουζοῦπες γιὰ τὴ νηστιά της. Οἱ κουζοῦπες αὐτές, ποῦ προέρχονταν ἀπὸ ξεραμένους κορμούς τῶν ἀμπελιῶν, συνταιριάζονται μὲ τὶς παραδόσεις ποῦ οἱ κάτοικοι ἄκουγαν ἀπ' τοὺς προπάππους τους πῶς στὰ βενετσιάνικα τὰ χρόνια ὁ Πενταδάχτυλος ἦταν γιομάτος ἀπὸ δόμες καὶ μ' ἀμπέλια φυτεμένους, ποῦ χάριζαν τὰ περίφημα κρασιά τοῦ Πενταδάχτυλου. Ἀγκαλιὰ ἀπὸ παλιότερους εἶχαν ἀκουστὰ πῶς σὲ παιμπάλαιους θεμελιῶς ἀγροτόσπιτων βρῖσκανε σπασμένα πιθάκια, ποῦ συντηροῦσαν ἀκόμη στὸν πατὸ τους σκόνη, τὴ μαγιά, ἀπὸ τὸ κρασί τοῦ Πενταδάχτυλου.

Στὶς πεζοῦλες τοῦ Πενταδάχτυλου φυτρώνουνε ἀκόμα οἱ περίφημες χωστές, ἕνα εἶδος ἀγριοαγκινάρας, ποῦ μὲ κίνδυνο καὶ τῆς ζωῆς τους καμμιὰ φορὰ οἱ Κυθρεώτισσες πᾶνε καὶ τὶς μαζεύουν. Ἀνάμεσά τους ἀπὸ τὶς πρῶτες εἶναι ἡ Ἐλεγκοῦ τοῦ Φραγκεσκῆ, ἡ Ἀγγελοῦ τοῦ Παναγῆ τοῦ Κοιτοῦ, ἡ Κουντούρα, ἡ Βικτωροῦ τοῦ Κωστή τοῦ Χατζηγιακουμῆ κι' ἄλλες πολλές. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐξοδές τους αὐτὲς ἡ Βικτωροῦ γλύστρησε ἀπ' τὴν πεζούλα, κατακύλησε στὴ συνέχεια στὸ γκρεμὸ κι' ἔφτασε κατακυλώντας ἴσαμε τὸ μονοπάτι ποῦ ὀδηγεῖ στὴν Πλατανιώτισσα. Οἱ βοσκοὶ ποῦ ἀπόμακρα τὴν εἶδαν καὶ πρόστρεξαν, νόμισαν στὴν ἀρχὴ πῶς ἦταν γίδι. Σὰν ἔφτασαν ὁμῶς σύγοντα εἶδαν πῶς ξαπλωτὴ ἦταν ἡ μακαρίτισσα ἡ Βικτωροῦ. Σταυροκοπήθηκαν καὶ τὴν φέραν στὸ σπιτικό της γιὰ τὴν ταφή.

ΤΑ ΓΙΔΟΠΡΟΒΑΤΑ στη βουνοκορφή του Πενταδάχτυλου πολλαπλασιάζονται. Οί Κυθρεώτες βοσκοί που διαθέτουν μεγάλη κοπάδια στην περιοχή κάθε χρονιά άδγαταίνουν και πληθαίνουν. Είναι ο Άρτέμος του Μυλωνά, ο Τάκης ο Χατζηαντώνης, ο Λοιζής κι' ο Νικόλας του Κοντού, ο Γιάννης ο Πάτσας, ο Νίκος κι' ο Σάββας Ππαμπός, ο Παναής ο Σαλαφορης, ο Άδάμος του Κκωνή, ο Παύλος του Χατζηγιακουμή, ο Γαβριήλ Κκουινιάς, ο Γαβριήλ του Βλόγγου κι' άλλοι. Προσπαθούν ο καθένας να χιλιάσουνε του κοπαδιού τὰ γίδια. Κι' όποιος τὰ χιλια έπιανε κρεμούσε στο λαιμό του κριαριού ένα κουδούνι όλόχρυσο.

Οί άγριογίδες που ζούνε στον Πενταδάχτυλο άνήκουν σε βοσκούς Κυθρεώτες. Ζούνε στα βουνά σε μικρές ομάδες. Μια από τις ομάδες τούτες άνηκει στο Γιαννάτζη του Χατζηνικόλα, που τις κληρονόμησε από τον πατέρα του. Έπικεφαλής τής ομάδας είναι ή σ'ιελη(5)όνα, ένα ώραιότατο γίδι με του χελιδονιού το χρώμα, που κάθε χρόνο γεννοβολάει. Έχει μεγάλο σώμα, είναι γοργή σαν άστραπή, και διαφεντεύει παλληκαρίσια και περιήφανα τὰ μικρά της τὰ κατσίκια κάθε φορά που κινδυνεύουνε από τις άλεπούδες. Παλεύει μαζί τους και πάντα τις αποδιώχνει. Μια άλλη ομάδα από άγριογίδα άνηκει στον Χατζηαντώνη Καρασολιά, που την κληρονόμησε κι' αυτός από τον πατέρα του. Έπικεφαλής τής ομάδας είναι ή κ α μ α σ' ι έ, ένα γίδι με καφετί χρώμα. Στην ομάδα των άγριογιδιών του Άρτέμου Μυλωνά έπικεφαλής είναι ή πατσαλοκαυκαρομύλα: έχει χρώμα ασπρόμαυρο και κεφάλι καυκρί, χωρίς δηλαδή κέσατα, με τὰ μικρά αυτιά στραμμένα προς τὰ πάνω.

Όταν έρτει ο καιρός να πάρουν οι βοσκοί τὰ άγριοκάτσικα για σφαγή, καταστρώνουν όλόκληρο σχέδιο για τή σύλληψή τους: Παίρνουνε κάνα δυο κοπάδια και τὰ άνεβάζουνε στη νότια πλευρά του Πενταδάχτυλου. Άνεβαίνουν τότες πέντε - έξι βοσκοί από την άπέναντι πλευρά και με σφυρίγματα και φωνές προσπαθούνε να

πλουγκάρουν τ' άγριογίδα, να τὰ έξαναγκάσουν να κατέβουν νοτιότερα και να σμιχτούν με το κοπάδι. Στη συλχεια οδηγούνε το κοπάδι στο μαντρί για να μπρέσουν εκεί να τὰ πιάσουν. Ένώ όμως το κοπάδι οδηγιέται στο μαντρί, πολλές φορές τὰ άγριογίδα ξεβιτσούν και ξεφεύγουν. Άλλοτε πάλιν έστω κι' αν τὰ μαντρίζουν, πηράνε απ' τον τείχο του μαντριού και φεύγουν. Πολλές φορές κρύβονται στις χαράδες, ή στους γκρεμούς του βουνού για να αποφύγουν τή σύλληψη. Έτσι οί βοσκοί αναγκάζονται να δεθούν με σχοινιά και να κατέβουν στους γκρεμούς για να τὰ πιάσουν. Και πάλι όμως δεν τὸ πετυχαίνουν. Έτσι οί βοσκοί αναγκάζονται να κρύβονται στους θάμνους και να πυροβολούν τὰ άγριοκάτσικα. Γιομίζουν με βαρειές πύλιες από μολύβι τὰ κυνηγετικά τους και σκοτώνουνε τὰ δύστροπα άγριογίδα. Κάποτε όμως τὰ γίδια «πιάνουν μρωδιά» από τους κυνηγούς και τους βοσκούς και σκίζοντας σαν τον άνεμο τις αποστάσεις έξεφανίζονται. Ειδικά τ' άρσενικά τραγιά γίνονται δυο και τριών καμια φορά χρόνων, δ κ ι έ τ η δ ε ς ή τ ρ έ τ η δ ε ς, όπως λέγονται. Ένα, μάλιστα, τραγί διηγούνταν, κατάφερε να γίνει τρέτης. Ζύγιαζε πιο πολύ από πενήντα οκάδες, γιατί βύζαινε για δυο συνεχόμενα χρόνια τή μάνα του, που τής δεύτερης χρονιάς το τραγί της τό 'χαν φάει οί άλεπούδες. Έβγαινε τότες το τραγί ψηλά στις κορφές του Πενταδάχτυλου, liaζόταν και στομπάριζε τους βοσκούς που τοθ' στήγαν συνέχεια χωσιές με το δάχτυλο στη σκανδάλη. Μ' όλο που πολλές φορές οί βοσκοί το πυροβόλησαν με χοντρό στις γεμισές μολύβι, όμως στο χοντρό το στρώμα από λίπος του πετσιού του, σβύνανε τὰ μολύβια και το τραγί έμνε άτρωτο, μέχρι που κάπριε το σημάδεψανε στο κούτελο, και το σκότωσαν. Σαν το γδάσανε βόηκαν μέσα από το δέρμα του κρεμασμένες τις μπόλες με τὰ μολύβια, που του 'ριξαν! Πολλές φορές σαν οί βοσκοί συλλομβάνουνε άγριοτραγους τους δένουνε με χοντρές τρισ'ίες για να τους έβρουν στο χωριό, μόλις φθάνουνε στην κόψη τής βουνοκορφής, στο Σταυρί, πο'

ἀρχίζει τὸ μεγάλο κατηφόρι γιὰ τὴν Κυθρέα, τὰ ζῶα στρέφουνε πίσω γιὰ στερνή φορά τὸ κεφάλι, λές καὶ θέλουνε νὰ ἀποχαιρετίσουνε τὸν Πενταδάχτυλο γιὰ πάντα καὶ πολλὰ πέφτουνε χάμω καὶ σκαζοῦνε ἀπὸ λύπησῃ· ἔτσι οἱ βοσκοὶ ἀναγκάζονται νὰ τὰ σφάξουνε στὸν τόπο. Λένε, μάλιστα, πῶς κάποτε σὰν ὁ Χαράλαμπος τοῦ Κουνὴ μπόρεσε κι ἔμπασε στὸ κοπάδι του μέσα ἓνα ἀγριότραγο, τὸ τραγὶ δὲν ἔλεγε μὲ τὸ καλὸ νὰ μπεῖ στὸ μαντρί μέσα ὅσο ὁ βοσκὸς νὰ τὸ προσπάθῃ. Ἔδωσε, ἀντίθετα, ἓνα σάλτο, βγήκε ἀπ' τὸ κοπάδι κι' ἀντὶ νὰ τραβῆξει στὸν Πενταδάχτυλο, ὄρμησε χάνοντας τὸν μπούσουλα, καταδιωκόμενο ἀπ' τὸ βοσκὸ, στὴν Κυθρέα καὶ μπούκαρε στὸ πρῶτο τῆς Συρκανιάς σπιτι. Πρὶν νὰ τὸ συλλάβουν μπόρεσε κι' εἶβε στὸν ἀπέναντι καθρέφτη τὸν ἑαυτὸ του. Νομίζοντάς το ἔτσι γιὰ ἀντίπαλο τραγὶ ὄρμησε κατὰ πάνω του καὶ συμπάραλασε μὲ μιὰ κερατιὰ τὸν καθρέφτη σὲ χίλια κομμάτια.

Οἱ βοσκοὶ σὰν πιάσουν τὰ ἀγριότραγα τὰ δένουν μὲ σχοινιά. Τόση ὁμως εἶναι ἡ δύναμή τους πού πολλές φορές παρασέρνουν αὐτὸν πού τοὺς ἔχει δέσει, μὲ ἀποτέλεσμα, ἀφοῦ τὸν τρυματίσουν, νὰ καταφέρουν νὰ ξεφύγουν ἀπ' τοῦ βοσκῶ τὰ χέρια. Ἔτσι οἱ βοσκοὶ ἀναγκάζονται νὰ τοὺς δένουν ἀπ' τὸ λαιμὸ μὲ δυὸ σχοινιά γιὰ νὰ τοὺς κρατᾶνε δυὸ ἄτομα. Ἄν ἔχουν κέρατα, τοὺς δένουν ἀπὸ δαῦτα, δένοντας ἀπάνω στὸ κέρατο καὶ τ' αὐτιά τους γιὰ νὰ πονᾶνε καὶ νὰ μὴν τραβᾶνε. Ἄν ἔχουν μάλιστα καὶ γένη, δετοῦς κι ἀπὸ τοῦτο τοὺς τραβᾶνε. Μέχρι πού νὰ κουραστοῦν ὁμως καὶ νὰ συνηθίσουν στὴ νέα, ἡμερητιά, ζωὴ τους, οἱ βοσκοὶ τοὺς δένουν πὲ μεγάλο πεῦκο ἢ σὲ μιὰ μεγάλη χαρουπιὰ καὶ τοὺς ἀφίνουν ἐκεῖ γιὰ ὥρες. Σὰν εἶναι δυὸ τ' ἀγριότραγα τὰ δένουν ἀπ' τὸ λαιμὸ — ἓνα στὰ δεξιά καὶ τ' ἄλλο ἀριστερὰ — κι' ἔτσι ἡ δουλειὰ τοῦ βοσκῶ διευκολύνεται.

(συνεχίζεται)

Φίλε ἀναγνώστη!

Δόσε τὸ δελτίο πού σοῦ ἐσωκλείουμε σ' ἓνα χωριανό μας ἢ φίλο γιὰ νὰ γίνει συνδρομητῆς στὸ περιοδικό ΜΑΣ. Εἶναι τοῦτο μιὰ ἀκόμα ὀφειλὴ στὴν πατρίδα πού μᾶς γέννησε, πού μᾶς ἀνάθρεψε καὶ μᾶς ἔδωσε κάθε μορφῆς τὸ φῶς.

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΘΡΕΑ